

ИВАНА А. КНЕЖЕВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД
iknezevic@bfspc.bg.ac.rs

УДК: 811.163.41'42:2-1
811.111'42:2-1
001.81:27-1

ПРИМЉЕНО: 26. 6. 2018.
ОДОВРЕНО: 9. 7. 2018.

СТИЛИСТИЧКОСИНТАКСИЧКЕ ОДЛИКЕ ТЕОЛОШКИХ НАУЧНИХ РАДОВА НА ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Сажетак: Екстралингвистичке карактеристике научног, а тиме и теолошког начина мишљења и излагања остављају трага и на синтаксичком нивоу научних радова. У раду се разматрају синтаксичке карактеристике теолошких научних радова строго научног подстила као основног носиоца карактеристика научног стила и подвлаче евентуалне разлике у односу на теолошке текстове који припадају другим подстиловима, односно научно-уџбеничком и научно-популарном подстилу. Анализа је извршена на корпусу одабраних радова на енглеском и српском језику насталих из пера еминентних теолога. ► *Кључне речи:* синтакса, строго научни подстил, теолошки научни радови, енглески језик, српски језик.

Научни радови настају као производ сложеног, високо интелектуалног начина мишљења. Екстралингвистичке карактеристике научног, а тиме и теолошког начина мишљења и излагања остављају трага и на синтаксичком нивоу научних радова.

На синтаксичком плану научни стил теолошких радова не показује изразите разлике у односу на стил научних радова уопште, посебно из области хуманистичких наука. Међутим, мања или већа одступања у синтаксичким карактеристикама и варијације могу се запазити између радова с обзиром на њихову подстилску групу, тако да ће поједини елементи синтаксичког нивоа присутни у радовима строго научног теолошког подстила бити у различитој мери — негде у мањој негде у већој мери — заступљени и у радовима научно-уџбеничког и научно-популарног подстила.¹

Указаћемо на базичне црте синтаксе академских, односно строго научних радова теологије, као основних представника научног стила теологије, и

¹ Бранко Тошовић, *Функционални стилови* (Београд: Београдска књига, 2002), 330–333.

упутити, где то буде потребно, на одступања у радовима преостала два теолошка подстила — научно-уџбеничког и научно-популарног.

Концизност и сажетост у изражавању идеја, начин аргументације, указивање на след мисли утичу на доминацију сложених реченица у строго научном стилу теолошких радова, како енглеског тако и српског језика. Реченице су по правилу комплексне, са великим бројем зависних реченица (подређених клауза). У складу с тим, у теолошким радовима заступљен је и изузетно квантитативно богат, али и разноврстан сет везника, падешких и предлошкопадешких именских израза у служби предлога и сличних речи у функцији организатора излагања — конектора и кохезионих средстава. Њихова примарна функција у научним текстовима јесте да укажу на логичан ток излагања и да комплексно и за праћење сложено изражавање мисли што јасније и пластичније представе. Тако нпр. аутор у једном свом раду употребом везника, знаком интерпункције тачка са запетом и великим бројем именичких речи постиже згуснутост израза, као и његову тешњу повезаност у једну целину:

Савремена православна веронаука (= катихетска теологија) пружа интегрални православни поглед на свет видљивог и невидљивог живота, како у његовој историјској тако и у његовој есхатолошкој димензији; она свој поглед на свет пружа систематским излагањем доктринарних, литургијско-духовних, историјских и социолошко-мисионарских видова православља, при чему ови моменти творе јединство јер се посматрају као нераздвојиви видови једне Цркве, из чијег живота и извиру; излагање православног светоназора одвија се отворено: уз поштовање начела полиметодизма, нарочито ослоном на дијалогске и компаративне методе, чиме се ступа у неизвештачен сусрет са другим и другачијим формацијама људског духа; тиме се, опет, настоји показати да хришћанско-еклисијални поглед на свет укључује и чак додатно преображава сва позитивна искуства човечанства, без обзира на припадност епоси, раси, нацији или, пак, конфесији.²

У научном стилу доминира сложена реченица, комплексна и вишечлана. Процентуално су заступљеније зависносложене реченице у односу на независносложене. Упитних и узвичних реченица је релативно мало — упитне се појављују приликом формулације проблема, а узвичне углавном у полемичким списима. Елиптичне конструкције као емоционалне и разговорне нису одлика овог стила, будући да не задовољавају потребу за семантичком једнозначношћу. Просте реченице се ређе срећу и тада су међу њима често распрострањене конструкције низа речи у генитиву (процент генитива у научном језику је иначе врло велики).³ Ове конструкције су компактне и одликују се логичком јасношћу, а то је последица и номинационог устројства научног

² Богдан Лубардић, „Евхаристијска теорија личности и православна веронаука“, *Бојословље* LXV (LIX), бр. 1–2 (2001): 92.

³ М. Н. Кожина, *Стилистика русског језика* (Москва: Просвещение, 1983), 174.

стила, где је основно семантичко тежиште на именици, док глагол има ослабљено значење.⁴ Просте реченице појављују се у знатно мањој мери. Њима се аутори најчешће служе да изведу неки закључак или сумирају претходно излагање, те оне у том смислу олакшавају читање, разбијају монотонију, чинећи текст прегледнијим, и помажу у перципирању често замршених и комплексно изложених идеја и мисли.

Међу сложеним реченицама доминира зависна реченица, и то првенствено односна и изрична са атрибутском вредношћу, јер се научни радови баве описом и анализом појава. Поред тога, заступљена су и узрочна и последична реченица, као и временска и условна.

Дуге, сложене реченице у енглеском језику, у преводу на српски често се деле у две, а ређе и три реченице, да би смисао био јаснији, као у примеру:

In fact, the contact of early Islam with Christianity involved the Monophysite and the Nestorian communities, certainly not the *Arians*, and the appellation ascribed by John to the Moslems — κόπται του Θεου (“cutters of God”) — because they cut away from God the Logos and the Spirit, is but a reply to the Moslem accusation directed against Christians that they are έταρισταί — “those who admit partners of God”.⁵

Док превод на српски гласи:

У ствари, додир раног ислама са Хришћанством је укључио и монофизитске и несторијанске, али не и аријанске заједнице. Јованов позив мухамеданцима — κόπται του Θεου („Божијим резачима“) — јер су одсекли од Бога Логоса и Духа Светог, јесте одговор на мухамеданске оптужбе уперене против хришћана који су έταρισταί — „они који признају садруге Божје“.⁶

Међутим, степен сложености структуре реченица обрнуто је сразмеран академизму излагања. Наиме, што је текст даљи од академског научног излагања строгог подстила, то и сложеност реченичне структуре „опада“. Начин излагања се мења с обзиром на циљни аудиторијум — под тим се подразумева не само згуснута информативност строго научног текста, терминолошка лексика већ и начин излагања датих проблема. Аутор научно-уџбеничког или научно-популарног дела мора водити рачуна о томе да и саму структуру реченице прилагоди циљној читалачкој публици. Дакле, структура реченице се упрошћава. Сложене реченице губе на својој комплексности и вишечланости када су зависне реченице у питању. Ово све утиче и на величину пасуса, која се смањује с обзиром на подстил научног текста, јер аутор настоји да и једну мисаону целину учини лакшом за перцепцију, па најчешће и реченице организује у мање групе него што је то углавном случај у строго научним радовима.

⁴ Милосав Чаркић, *Увод у стилистику* (Београд: Научна књига, 2002), 174.

⁵ John Meyendorff, *The Byzantine Legacy in the Orthodox Church* (New York: St Vladimir's Seminary Press, 1982), 96.

⁶ Јован Мајендорф, *Византијско наслеђе у Православној цркви* (Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке, 2006), 125.

Сложеност реченица додатно повећавају и, најчешће секундарне по значају, информације или властити коментари, које аутор уноси у реченицу уз употребу заграда, а које на тај начин постају мисао, па и „реченица/реченице за себе“. Осим тога, уношење заграда у научни текст омогућава рангирање пода- така према важности и чини текст прегледнијим,⁷ нпр.:

Није дакле, реч о томе да поменути посленикејски Свети Оци, и за њима православни богослови на Истоку све до нашег времена, настоје да богословствују без и мимо Божанског Откривења — Икономије, него се ради о потреби прева- зилажења слабости доникејског богословља (*које је на Зајпаду и до данас остиа- ло у шим слабостима*): да се Бог као Тројица објашњава, и каузално изводи, из економијске перспективе Божанског јављања и делања, чиме се унутрашње Божије биће и живот детерминише фактом Божанског јављања и делања (*што је шврдио Оријен*), те из тога излази да Бог није слободно и ничим непринуђено (*ни својом шриродом*) створио свет и делао у њему, како су хришћани од самог почетка пред Јелинима веровали и исповедали.⁸

Или:

Ове последње, међутим, речи Св. Василија, које означавају да је савршенство Свете Тројице тек заједно са једносушним, равнославним и равнотимним Светим Духом, не значе неко процесуално „настајање“ и „усавршавање“ Тро- јице, где би Дух Свети ту нешто „додавао“ и „допуњавао“ (*ше у шом смислу за источну шайрисшичку Пневмашолошју не стоји шеза Блаженој Авшустина да Дух Свети „шовезује“ Оца и Сина, да је Он „сорша аторис“ између Оца и Сина; и уошшше Источним Оцима је шућ сав шознаши шсихолошзам Авшустина у Тро- јичном Бошловљу; код шеа, шреда шризнаши, Тријадолошја је шшла друшачи- јим шштем од кападокијској Тројичној дошловља, можда зашо шшо Авшустин није знао Кападокијце, као шшо није знао ни шрчки језик*).⁹

Аутори излагања своје ставове износе изјавним реченицама, а неретко ко- ристе и упитне и узвичне реченице. Упитне реченице имају функцију најче- шће да организују излагање, да формулишу проблем, акцентују одређени део, те их аутори смислено користе, утичући тиме на активирање пажње читалаца. Оне се могу јавити у низу, или самостално, праћене одговором или без одго- вора. Упитне реченице се могу употребити у виду реторских питања, чија је улога да пробуде пажњу читаоца, ментално га активирају приликом усвајања датог дела текста, скрећући пажњу на важност одређених елемената, и тичу се садржаја текста, нпр.:

Најзад, допустимо и један реско потресајући упит: „Уколико нема учешшовања у шшосшаси Христшвој, како ћемо дошши нешшо од шене силе?“¹⁰

⁷ Duška Klikovac, *Jezik i моћ: Ogledi iz sociolingvistike i stilistike* (Београд: XX век, 2008), 206.

⁸ Атанасије Јевтић, *Духовнош шправославља* (Београд: Храст, 1990), 10.

⁹ Јевтић, *Духовнош шправославља*, 15.

¹⁰ Лубардић, „Евхаристијска теорија личности и православна веронаука“, 54–55.

Функција реторских питања јесте и да подвуку закључак и истакну га као једини могући, једини логички, као у следећем примеру:

Не постоји енергија коју би имало само једно Лице Свете Тројице а да је истовремено немају и друга два, будући да су енергије својства исте им природе. Тако и Божанска суштина и Божанске енергије те суштине упућују на Божанске Личности, јер је сама суштина Божија лична. *Па како би, онда, њене енергије могле бити безличне?*¹¹

У случају да питању следи одговор, реч је о некој врсти замишљеног дијалога између читаоца, који питања „поставља“, и аутора, који на њих одговара. Ово подразумева такву логичку и експресивну свезу питања и одговора који следи да се они не могу замислити једно без другог. Аутор као да се за кратко време дистанцира од својих мисли и допушта „поглед са стране“. Ауторско ЈА као да се дели на ЈА1 и ЈА2, од којих једно изражава позицију читаоца. Ипак, оно што поново учвршћује ауторов став јесте непосредан и једнозначан одговор на питање, који не оставља простора за друге претпоставке. Функција дијалогске целине огледа се у логичком и емоционално-експресивном издвајању есенцијалних аспеката садржаја ауторове концепције.¹²

Следе примери:

Why would he have chosen the book of Isaiah to emulate? Two main reasons come to mind, one material and one formal.¹³

Зато се нестанак Христов из видокруга очију Луке и Клеопе подудара са ломљењем хлеба. *А зашто? Управо зато што је Христос у Духу Светијоме истијој часа благодизволео да Он свецели буде и дива њај Хлеб и ња Крв: суштиа евхаристија. Нема „вишка“ или „преостатка“ Христа изван евхаристијске тајне.*¹⁴

Као и у делу *Личности и суштина у теологији светијој Григорија Паламе*, где анализирају рад почиње управо низом питања, којима аутор настоји да читаоца заинтересује за тему, и укратко објасни проблематику рада, што сам и напомиње реченицом која следи после наведеног броја питања:

Да ли у теологији Светијој Григорија Паламе личности има њрвенство над суштином? Да ли је Палама „ејзисџенцијалистиа“? Да ли су у њраву они који заговарају „џерсоналистичко“ џумачење Паламиних теолошких ставова или њак њихови џрошћивници који џврде да је реч о „учињавању“ модерних философских џојмова и концепција у временске и џојмовне оквире џошћуно џуђе и џејриме-рене савременим философским џрендовима? На џа и слична џишћања џокушају

¹¹ Владан Перишић, „Личност и суштина у теологији светог Григорија Паламе“, у: *Свети Григорије Палама у историји и садашњости* (Србиње: Духовна академија Светога Василија Острошког, 2001), 47.

¹² Валерия Евгеньевна Чернявская, *Интерпретация научного текста* (Москва: Издательство ЛКИ, 2007), 106–110.

¹³ Paul Nadim Tarazi, *The New Testament: An Introduction* (New York: St Vladimir's Seminary Press, 1999), 123.

¹⁴ Лубардић, „Евхаристијска теорија личности и православна веронаука“, 63.

*да одговорим анализирајући једно, али важно место из Паламиног опуса, наиме његов коментар одељка Књије изласка 3,14...*¹⁵

С друге стране, овакви комплекси питање-одговор могу имати и монолошки карактер, наиме, да аутор сам себи упућује питање, чуди се, износећи тако директно и питања које је сам себи постављао у мисаоно-сазнајном процесу, да би затим изнео и одговоре до којих је дошао. Овакав тип питања уноси живост и разбија монотонију научног излагања, јављајући присуство личности аутора и уносећи ауторску ноту. Примери у корпусу на енглеском били би следећи:

*Is Omar looking for argument in support of the true religion? But there are numerous prophets and apostles who affirmed the divinity of Jesus, while Muhammad stands alone... And how can one say that the Qurran is above all criticism?*¹⁶

So Mark decided to create a "story of Jesus" and intended it to serve as scripture, but what will have been the source for the overall outline of that story? Could he have created it from scratch, devising his own plan for fitting numerous short vignettes about Jesus into a cohesive whole? I am convinced that he in fact utilized a story outline that had already been known among the Gentile churches.¹⁷

Питање које нема реторску ноту, и коме не следи одговор, најчешће поставља сам аутор читаоцу и захтева од њега да нађе одговор. Ово је једносмерно питање, које се на томе задржава. Ово је посебно присутно у уџбеничком подстилу научних радова.

Узвичне реченице посебно се јављају у полемичким списима и бројније су свакако у радовима периферних подстилова научног стила. Оне имају експресивни карактер, као у следећим примерима:

And when we read the Fathers, how refreshingly far are we from the superficial symbolical explanations of the liturgical rites so typical of the postpatristic literature, how far also from the cold legalistic definitions of our manuals!¹⁸

A war is declared!... For this is what Christianity is about! This is what our choice ultimately means!¹⁹

У преводу само је једна реченица узвична:

Рат је објављен!²⁰

У сврху уношења динамике у ток излагања аутор користи узвичне реченице да пробуди пажњу читаоца, указујући на важност одређеног исказа:

¹⁵ Перишић, „Личност и суштина у теологији светог Григорија Паламе“, 41.

¹⁶ Meyendorff, *The Byzantine Legacy in the Orthodox Church*, 106.

¹⁷ Tarazi, *The New Testament: An Introduction*, 126–127.

¹⁸ Alexander Schmemmann, *Of Water and the Spirit* (New York: St Vladimir's Seminary Press, 1974), 23.

¹⁹ Schmemmann, *Of Water and the Spirit*, 30.

²⁰ Александар Шмеман, *Изабрана литурјичка дела: Увод у литурјичко бојословље: Водом и духом* (Шибеник: Истина, 2007), 167.

These divisions occurred in Islam, Leo continues, although it arose among only one people, the Arabs, all of whom spoke the same tongue [...]: some disputes among them were inevitable!²¹

Елиптичне реченице су изразито непожељан елемент у синтакси научног стила, будући да утичу на јасност и прецизност, као и на формални тон научног излагања.

Безличност строго научног излагања утиче и на велики број обезличених реченица, као и пасивних конструкција у оба језика. Обезличене реченице „скривају“ агенса радње, који је заправо присутан. Оне су „деагентизоване“ и дају уопштеност и објективност научној исказу. У енглеском језику најчешће имају субјекат у облику неодређене личне заменице *one* или антиципаторне заменице *it*, али се обезличавање може остварити и употребом прономинала и другим језичким средствима. У српском језику реч је о високој фреквенцији обезличених реченица, које се од безличних разликују по томе што су безличне реченице формиране од безличних глагола, тј. од глагола који не подразумевају постојање неког носиоца ситуације, док су реченице са безличном конструкцијом формиране од личних глагола, где се у њиховом постојању подразумева постојање вршиоца радње. Обезличене реченице се формирају углавном од непрелазних глагола, док је за прелазни глагол карактеристична пасивна конструкција. Изузетак су прелазни глаголи са факултативним објектом: када објекатски појам (пацијенс) није изречен, реченица се може обезличити. Још једна карактеристика обезличених реченица је и то да су имплицирани носиоци ситуације. Безличност се у српском језику постиже и употребом инфинитива и израза *бити и употребан*, док ту функцију у енглеском врше инфинитивне, герундивне и партиципске фразе, будући да нису показатељи глаголских категорија лица, броја и времена.

Пасивне конструкције, у оба језика, посебно погодују да се неометано износе мисли и идеје, акцентујући проблем-објекат, који постаје доминантан заузимајући проминентно место у структури пасивне реченице. Осим пасивом, одређени део реченице може се логички нагласити емфатичким конструкцијама са логичким субјектом *it*, нпр.:

And *it* is from this double preparation — that of the catechumen and that of the Church — that there developed the prepaschal liturgical season which today we call the Great Lent.²²

Ово наглашавање преводи се у српском језику емфатичким прилогом:

Управо та двојна припрема — оглашених и заједнице верних (Цркве), имала је свој врхунац у предпасхалном периоду који ми данас називамо Велики Пост.²³

²¹ Meyendorff, *The Byzantine Legacy in the Orthodox Church*, 106.

²² Schmemmann, *Of Water and the Spirit*, 15–16.

²³ Шмеман, *Изабрана литурјичка дела*, 152.

Ред речи у реченици радова научног стила како на српском тако и на енглеском језику је углавном директан. Стандардизованост синтаксичке структуре — редоследа синтаксичких јединица и њихове употребе — олакшава перцепцију комплексног и информационо засићеног садржаја научних радова. Ретко се, међутим, од устаљеног реда речи одступа када је инверзија у реченици неопходна да би се успоставила боља и јаснија логичка повезаност са претходним исказом, да се акцентује одређена мисао и сл. Ретке случајеве бележимо нпр. у раду *The New Testament*:

*Nowhere in Paul's epistle does he hint at any sense of discomfort about the absence of a comprehensive or systematic written version of the content of his preaching.*²⁴

На синтаксичком плану научни радови у области теологије не издвајају се битно од радова хуманистичких наука, а разлике у синтаксичким елементима више долазе до изражаја с обзиром на припадност одређеној подстилској групи. Аутор научног текста има у виду циљну читалачку публику, односно крајњег адресата, па у складу с тим и обликује свој рад. Приметили смо да сложеност структуре реченице, као и величина пасуса опада с обзиром на удаљавање рада од језгреног, академског односно строго научног подстила. Ипак, личност самог аутора такође утиче на елементе синтаксичког нивоа, што често раду даје посебан, препознатљив ауторски печат, посебно када се има у виду не само дужина и сложеност реченице већ и употреба узвичних реченица и реторских питања.

БИБЛИОГРАФИЈА

BIBLIOGRAPHY

- Klikovac, Duška. *Jezik i moć: Ogledi iz sociolingvistike i stilistike*. Beograd: XX vek, 2008.
- Кожина, М. Н. *Стилистика русского языка*. Москва: Просвещение, 1983.
- Кончаревић, Ксенија. *Језик и православна духовност: студије из лингвистике и теологије језика*. Крагујевац: Каленић, 2006.
- Тошовић, Бранко. *Функционални стилови*. Београд: Београдска књига, 2002.
- Чаркић, Милосав. *Увод у стилистику*. Београд: Научна књига, 2002.
- Чернявская, Валерия Евгеньевна. *Интерпретация научного текста*. Москва: Издательство ЛКИ, 2007.

Извори

- Јевтић, Атанасије. *Духовност православља*. Београд: Храст, 1990.
- Лубардић, Богдан. „Евхаристијска теорија личности и православна веронаука“. *Бојословље* LXV (LIX), 1–2 (2001): 49–105.

²⁴ Tarazi, *The New Testament: An Introduction*, 112.

- Мајендорф, Јован. *Византијско наслеђе у Православној цркви*. Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке, 2006.
- Meyendorff, John. *The Byzantine Legacy in the Orthodox Church*. New York: St Vladimir's Seminary Press, 1982.
- Перишић, Владан. „Личност и суштина у теологији светог Григорија Паламе“. У: *Светии Григорије Палама у историји и садашњости*, 41–50. Србиње: Духовна академија Светога Василија Острошког, 2001.
- Schmemmann, Alexander. *Of Water and the Spirit*. New York: St Vladimir's Seminary Press, 1974.
- Tarazi, Paul Nadim. *The New Testament: An Introduction*. New York: St Vladimir's Seminary Press, 1999.
- Шмеман, Александар. *Изабрана литурјичка дела: Увод у литурјичко дојословље: Водом и духом*. Шибеник: Истина, 2007.

ON STYLISTIC AND SYNTACTIC CHARACTERISTICS OF THEOLOGICAL SCIENTIFIC WORKS IN ENGLISH AND SERBIAN LANGUAGES

IVANA A. KNEŽEVIĆ
Faculty of Orthodox theology
University of Belgrade
iknezevic@bfspc.bg.ac.rs

Summary: Extralinguistic characteristics of scientific, and thus of theological way of thinking leave their impact on the syntactic level of scientific papers. This paper deals with the syntactic characteristics of theological scientific papers of a strictly scientific substyle as the core of the scientific style, and it underlines the possible differences with regard to belonging to a particular group of substyle. The analysis has been carried out on the corpus of selected works of eminent theologians in English and Serbian languages. ► *Key words:* syntax, strictly scientific substyle, theological scientific papers, English language, Serbian language.

